

Lilian LUCHIN,

lector superior al Catedrei procedură penală și criminalistică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

Iurie BULAI,

lector al Catedrei procedură penală și criminalistică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

ERORILE SPECIALIȘTILOR ȘI EXPERTILOR – FACTOR DE RISC ÎN PROCESUL DE STABILIRE A ADEVĂRULUI, ÎN CADRUL CONSTATĂRII TEHNICO-ȘTIINȚIFICE ȘI EXPERTIZEI CRIMINALISTICE

Adevărul este valoarea supremă a cunoașterii, motiv care îi conferă un loc central în gnoseologie. Pentru stabilirea adevărului și clarificarea unor circumstanțe necunoscute specialiștii și experții contribuie, prin activitatea de cercetare științifică și tehnică desfășurată, în mod direct la înlăptuirea actului de justiție.

Adevărul stabilit de expert este concret în sensul că se bazează pe materialele dosarului, are legătură cu circumstanțele cercetate în cazul penal sau civil. Adevărul obiectiv posedă concomitent importanța adevărului absolut și relativ concomitent.

Adevărul care se afirmă în concluziile expertului gnoseologic se poate și trebuie cercetat din punctul de vedere al cunoașterii absolute și totodată relative.

Expertul ca element al stabilirii adevărului trebuie să aibă ca deziderat în întreaga sa activitate respectarea principiului adevărului științific, contribuind prin aceasta la garantarea în practică a altor principii ca: legalitatea, prezumția de nevinovăție. Una dintre sursele de oferire a probelor sunt constatările tehnico-științifice și expertizele criminalistice ce permit valorificarea științifică a urmelor și obiectelor folosite pentru săvârșirea infracțiunii.

Activitatea în cadrul organelor afacerilor interne creează, în virtutea specificului, condiții prielnice pentru apariția și desfășurarea riscurilor profesionale. Riscul profesional al specialistului, expertului prezent în cadrul desfășurării obligațiilor de serviciu și impactul asupra personalității din punctul de vedere al statutului său profesional și juridic și unul dintre cele mai importante din punct de vedere personal sunt elemente de fapt ce necesită de a fi analizate și abordate multilateral în vederea stabilirii posibilelor consecințe, precum și preîntâmpinarea lor. Analizând riscul profesional, îl putem delimita în câteva direcții:

- pericolul în cazul investigațiilor în cadrul cercetării la fața locului a faptei cu element de pericol personal, prezența unor medii nocive, pericol de survenire a exploziei, manipularea și degajarea substanțelor toxice în cadrul investigațiilor și experimentelor de laborator etc.;

- lipsa mijloacelor tehnice, sau prezența unor utilaje uzate moral, fizic depășite de progres, factor care duce la probabilitatea apariției unor erori;

– volumul mare de muncă, lipsa de experți sau insuficiența lor în cadrul comisiariatului se soldează frecvent cu crearea unui regim de activitate extenuant care își pune amprenta pe calitatea activității specialistului, expertului.

Analizând efectele riscurilor nominalizate și impactul lor asupra persoanei, am ajuns la un șir de concluzii. Cercetarea la fața locului este desfășurată frecvent în medii nocive specialistul, expertul (în cadrul experimentelor, investigațiilor) nu dispune de echipamente care să-i asigure protecția individuală, iar dacă sunt, sunt învechite, acești factori ducând la afectarea sănătății și la apariția unor patologii ale organelor. Prezența utilajelor depășite sau lipsa lor și folosirea doar a unor ustensile banale ca lupa duce la afecțiuni ale ochilor și la scăderea capacității de concentrare a expertului, factor de creare și apariție a erorilor. În multe subdiviziuni există câte un singur expert, acest fapt conduce la suprasolicitarea personală a expertului prin implicarea frecventă în servicii de noapte, la extenuarea psihică și morală, ceea ce se soldează cu apariția nevrozelor, cu scăderea capacității de concentrare, servind una dintre cauzele care fac posibilă apariția erorilor.

Din experiența organelor de drept, s-a stabilit că există un șir de cauze ce provoacă în activitatea expertului apariția unei serii de erori ca urmare a nerespectării metodologiei științifice, a cunoașterii insuficiente a utilajului din dotare, incompetenței sau altor încălcări de ordin profesional și deontologic.

Unii autori împart greșelile produse în expertiză în greșeli de ordin tehnic, intelectuale, materiale. În urma evaluărilor efectuate, susținem că eroarea în activitatea practică apare unde încetează controversa științifică.

Reieșind din cele menționate, ținem să remarcăm că în practica expertizei criminalistice efectele erorilor de expertiză sunt dezastruoase, fapt care impune ca experții să le cunoască, să le analizeze, pentru ca să abordeze și să desfășoare o activitate științifică corectă la cercetare, în vederea înlăturării cu desăvârșire a lor.

Cunoașterea posibilelor erori, a cauzelor și condițiilor de apariție a lor de către organele judiciare constituie o garanție pentru realizarea efectivă a justiției.

Statutul de expert presupune o atitudine irevocabilă față de adevăr, o atitudine etico-morală emblematică față de societate și drept. Pericolul unei erori este cu atât mai mare cu cât mai mult posedă elemente de adevăr, pericolul respectiv planând asupra experților cu un spirit critic infim.

În legătură cu aceasta, unii autori de specialitate ruși menționează trei grupe mari de erori: procesuale, gnoseologice și de activitate sau operaționale.

Erorile procesuale constau în încălcarea de către expert a regulilor procesuale și procedurilor de cercetare criminalistică. La ele se pot referi:

- colectarea de sine stătătoare a materialelor pentru expertiză;
- trecerea peste limita de competență a expertului;
- argumentarea concluziilor cu materialele cazului dar nu cu rezultatele obținute în timpul cercetărilor;
- necorespunderea răspunsurilor expertului cu întrebările puse în cadrul cercetării;
- nerespectarea cerințelor procesuale față de raportul de expertiză etc.

Erorile gnoseologice provin din procesul de cunoaștere a expertului, fiind condiționate de complexitatea lui. Ele au loc atât în procesul cercetării obiectului, cât și

la aprecierea rezultatelor obținute. De aceea erorile gnoseologice pot fi subclasificate în erori de fapt și erori de logică. Cele faptice provin din reprezentarea denaturată a legăturii dintre obiectele realiste. Cele de logică prezintă încălcarea regulilor folosirii procedeelelor și operațiilor în procesul cercetărilor criminalistice.

Erorile de activitate sau operaționale sunt niște încălcări ale procedurilor de consecutivitate, ale utilizării incorecte a mijloacelor aplicate la cercetare sau folosirea mijloacelor necorespunzătoare, obținerea mostrelor de comparație necalitative etc.

Cauzele generatoare de erori pot fi de două feluri:

1. obiective, adică cele care nu depind de expert ca subiect al cercetării criminalistice, din ele putem menționa:

- lipsa metodologiei de cercetare;
- metodologia existentă imperfectă în unele cercetări;
- folosirea greșită a metodologiei recomandate;
- lipsa datelor depline despre caracterizarea caracteristicilor de identificare;
- folosirea instrumentariului și a aparatajului deteriorat.

Accentuăm că factorii obiectivi nu sunt un produs al erorilor, ci creează posibilitatea apariției lor.

2. subiective, care sunt înrădăcinate în chipul gândirii sau în acțiunile expertului:

- incompetența profesională a expertului;
- neglijența expertului;
- incapacitatea organelor senzuale;
- starea psihologică a expertului;
- incorectitudinea organizării și planificării cercetărilor.

Această clasificare a cauzelor de apariție a erorilor poartă un caracter metodic, condiționat, deoarece în literatura de specialitate se menționează că erorile subiective singure au o bază obiectivă.

Cauzele concluziilor eronate ale specialistului și expertului nu întotdeauna sunt bazate pe propriile greșeli. Deseori constatarea tehnico-științifică și raportul de expertiză sunt executate la un nivel înalt și concluziile corespund întocmai rezultatelor obținute, dar dacă în cazul prezentării la expertiză a materialelor necorespunzătoare, adică au fost prezentate din greșeală alte obiecte sau intenționat au fost modificate, atunci constatarea tehnico-științifică și raportul de expertiză vor avea un caracter de eroare în aspectul aflării adevărului pe cauza dată. În acest caz, nu mai putem vorbi de o eroare a expertului, deoarece aceste acțiuni eronate sunt pe seama organului care a dispus expertiza.

Efectele sociale ale erorii judiciare sunt enorme, iar responsabilitatea expertului care a contribuit la producerea lor nu suportă nici o critică.

Inițial am vrea să menționăm faptul că conform legislației în vigoare, referindu-ne la art. 312 Cod penal, specialistul și expertul poartă răspundere pentru prezentarea cu bună știință a concluziilor false.

Eroarea de expertiză ca și eroarea în cazul urmăririi penale este o consecință a unei opinii eronate săvârșite cu bună-credință apărută în urma unor factori în timpul investigațiilor și care nu a avut un scop ilegal. Acest aspect în literatură se tratează altfel, fiind calificat ca concluzii ce nu corespund realității, sau ca acțiuni incorecte

realizate în baza unor analize eronate ce reflectă procesul cercetărilor în cadrul expertizei. Anume aspectul bunei-credințe delimitează eroarea comisă de expert de infracțiunea contra justiției: „darea cu bună știință a concluziilor false”. Chiar și în situația unei erori săvârșite cu bună-credință expertul poartă răspundere ca personalitate suportând muștrările de conștiință ca urmare a posibilelor consecințe survenite în urma erorii. Totodată, în cazul unei infracțiuni cu rezonanță, expertul simte și impactul responsabilității și al frustrării în cazul în care eroarea se face publică, suportând consecințele unei abordări publice negative. Făcând trimitere la art. 33 al Legii cu privire la poliție, unde se menționează că nu constituie o infracțiune acțiunea colaboratorului poliției care a fost săvârșită într-o situație de risc profesional justificat.

Din cele menționate mai sus vedem că factorul uman este un element generator de eroare. În acest context, am lansa o idee de a testa o nouă formă de efectuare a expertizelor.

În acest sens, am considera oportună micșorarea rolului experienței individuale a expertului, posibilității lui de a stabili independent consecutivitatea și ordinea aplicării metodelor și a mijloacelor de cercetare, demonstrând aceasta astăzi și prin experiența statelor din Uniunea Europeană. Ipoteza înaintată de noi are la bază premisele implementate în cadrul Uniunii Europene, și anume în cadrul proceselor de euroconformizare a activităților de criminalistică și expertiză judiciară. Aceste procese sunt desfășurate și în România în laboratoarele acreditate de RENAR. Am vrea să menționăm că, conform standardelor instituite în sistemul respectiv expertul în activitatea sa se dirijează strict de PSL (proceduri specifice de lucru). Pentru a fi posibilă aceasta și a avea repere, există standardul internațional ISO 17025, elaborat și aplicat pentru investigațiile în criminalistică, acest factor conturează strict direcția și căile expertului, limitându-i posibilitatea de a manifesta individualitatea în selectarea metodelor și tehnicilor de lucru, standardul fiind un act care fixează reguli și prescripții imperative.

Sigur, există momente care ar ușura munca specialistului, expertului și ar diminua probabilitatea survenirii erorilor, aceasta presupune cooperarea între subiecți la etapa dispunerii și prezentarea spre expertiză a materialelor autentice, suficiente calitativ și cantitativ, verificate de către instanța de judecată sau de către alt ordonator. Pentru a respecta această condiție, susținem că specialiștii instituțiilor de expertiză și organele de urmărire penală trebuie să colaboreze în permanență. Cooperarea se poate realiza prin diverse consultări pe problemele ordonării expertizei, modul de obținere a mostrelor de comparație, formularea întrebărilor, precum și în formă de instruire sistematică a personalului privind bazele științifice ale expertizelor judiciare, posibilitățile lor la etapa contemporană.

Un rol important în prevenirea erorilor expertuale îl prezintă pregătirea inițială calitativă și perfecționarea continuă a cadrelor de experți, avându-se în vedere prezența la aceștia a studiilor de bază necesare profilului expertului, pregătirea în domeniul jurisprudenței, nemaivorbind de metodologia expertizei criminalistice.

Un element de siguranță și de prevenire a erorilor, necesar este controlul permanent al expertizelor efectuate în instituțiile de expertiză. Verificarea riguroasă a rapoartelor de expertiză trebuie să fie realizată de către experții experimentați în domeniu.

Un plus ar fi și studierea experienței avansate a altor state și nemijlocit cea acumulată în cadrul Uniunii Europene. Aici, implementarea managementului calității și a educației este efectuată de instituția europeană de științe forensic (ENFSI). Această structură implementează și asigură elementul adecvat de supraveghere a investigațiilor criminalistice din UE, în cadrul acestei structuri au loc congrese anuale, se inițiază cercetări comune în cadrul unor echipe de lucru. Structura nominalizată urmărește compatibilizarea expertizelor, bazate pe regulile și principiile forensic prin realizarea unui sistem de asigurare a calității fixat în standarde (ISO 17025). Toate acestea se fac posibile grație faptului că se asigură accesul la bazele de date naționale, se organizează teste între laboratoare și schimburi de specialiști, se elaborează materiale comune.

În cadrul Uniunii Europene, aspectul calitativ în criminalistică se bazează pe anumite elemente: funcționari, specialiști, experți. Nivelul de pregătire calitativ, fiind asigurat de educație și învățământ, este realizat prin traininguri; elementul tehnic – utilajul și ustensilele cu care este dotat laboratorul; metodele folosite, compatibilitatea acestuia fiind verificat prin teste, experimente și rezultatele obținute prin testarea de către diferite laboratoare cu același profil; sistemul de management care ține de aspectele organizatorice.

Asigurarea unui nivel calitativ corespunzător nu se limitează la elementul uman și cel tehnic, ci și la aspectul metodologic. Aspectul metodologic este realizat în structura internă. Toate Instituțiile Forensic își realizează procesul în conformitate cu normele, regulile cu privire la procedeele standard de analiză, fazele de efectuare a examinărilor, întocmirea rapoartelor de expertiză potrivit unor nivele de certitudine și probabilitate. Toate acestea presupun și aspecte manageriale, cum ar fi limitele controlului exercitat de către șeful instituției asupra experților.

Toate elementele menționate mai sus reprezintă un sistem menit să asigure calitatea pe plan european în domeniul investigațiilor criminalistice. Toate acestea sunt realizate prin cunoașterea și transmiterea informațiilor, compararea diverselor metode, discutarea rezultatelor, comunicarea reciprocă a cercetărilor originale și a noilor software, programe computerizate.

În fine, suntem de opinia că pentru realizarea unei proces calitativ care ar micșora la maximum posibilitatea survenirii erorilor este necesară studierea experienței pozitive acumulate în cadrul experienței autohtone, folosirea ei cu implementarea standardelor din cadrul Uniunii Europene. Toate acestea se fac posibile prin acumularea și schimbul experienței cu colegii din străinătate, prin integrarea în comunitatea științifică internațională a criminaliștilor.

Surse bibliografice:

3. Codul de procedură penală al RM din 14.03.2003.
4. Legea cu privire la expertiza judiciară și constatările tehnico-științifice și medico-legale.
5. Legea cu privire la poliție din 18.12.1990.
6. R. Constantin, P. Drăghici, M. Ioniță, *Expertizele – mijloace de probă în procesul penal*, Editura Tehnică, București, 2000.
7. А.Р. Шляхов, *Судебная экспертиза*, Юридическая литература, Москва, 1979.

8. Р.С. Белкин, Е.М. Лифшиц и др., *Предупреждение экспертных ошибок*, Москва, 1990.
9. Н.И. Клименко, «Экспертные ошибки и их причина», în *Криминалистика и судебная экспертиза*, Киев, 1988.
10. Ovidiu Neiculescu, „Obiectivitate și subiectivism în expertiza criminalistică”, teză de doctor în drept, Chișinău, 2009.